

VNIVERSITAT DE VALÈNCIA

Lectio de Doctora “Honoris Causa”
per la Universitat de València
de la Profa. Dra. Amelia Valcárcel

València, 8 de març de 2016

Rector Magnífic de la Universitat de València,

Digníssimes autoritats,

Integrants de la comunitat universitària,

Benvolgudes amigues i benvolguts amics,

Senyores i senyors,

Us agraïsc hui especialment la vostra acollida, amistosa i solemne, en aquests venerables patis que em són estimats i familiars. Porte en auxili meu Cervantes, de qui celebrem centenari, per entrar amb bon peu. Escriu: “Sin juramento me podrás creer que quisiera que este libro, como hijo del entendimiento, fuera el más hermoso, el más gallardo y el más discreto que pudiera imaginarse. Pero no he podido yo contravenir a la orden de la naturaleza; que en ella cada cosa engendra su semejante”. I passa així amb aquestes paraules meues, que voldria que pogueren rivalitzar amb el vostre do, encara que sé ben bé que no seran capaces.

Recorde ara que la catedral de Salamanca guarda una capella on, segons diuen, vetlaven la nit sencera els futurs doctors fins que els padrins anaven a buscar-los per optar al grau. Sigui com sigui, el cas és que la capella tota està ocupada per un jacent, sobre els peus del qual recolzaven els seus els vetladors, i aquell els té gastats de l'ús, de manera que d'aquest signe s'entrelluca que les vetlades van ser moltes i llargues.

Per arribar hui ací, i poder-vos agrair aquest fenomenal gest, l'espera ha estat diferent, tant que dir-ne espera no hi escau. Cap altra distinció que pugua haver rebut o que encara em reste, que bé siga així, m'obligarà a fer tanta memòria com aquesta que avui em concediu.

Guarde el meu carnet d'universitària en aquesta que hui m'acull i està datat en 1972. Jo vaig venir a València aquell any, una flairada tardor, per realitzar la meua especialitat, la filosofia a seques, que llavors se solia anomenar pura.

Vaig triar aquesta universitat, després d'haver cursat a Oviedo els anys comuns, perquè era gran el crèdit que ja assolien les seues Humanitats. La filosofia, cert que tan sols es cursava en tres de les antigues, quan entre totes eren deu, i d'aquestes València havia assolit la fama de competent i innovadora. Hi eren presents les onades més actualitzades en fenomenologia, lògica, filosofia del llenguatge, pensament analític, estètica, semàntica i semiòtica de primera fila, programa llaminer, sobretot si hom hi oposava la inveterada capacitat demostrada d'aferrar-se al segle XIII que encara era present en altres claustres i altres aules.

La memòria tira de mi sense misericòrdia. Em porta directa a la "petita història". Cadascú recorda coses, les coses seues. D'algunes en sap que són més significatives que altres. Els altres també li proporcionen records. Alguns són útils i altres ho són menys. Jo tinc un d'aquests records traslladats, amprat, que té a veure amb aquest pati antic. Ara l'evoque. Corria l'any 1962 i els espais de la Universitat Literària estaven

principalment en aquest edifici històric del carrer de La Nau. Era primavera. No sé quantes xiques hi havia a la facultat, però sí que només una, precisament ella, es va unir al cant de l'“Asturias patria querida” que es dugué a terme al claustre. M'ho va explicar Josep Vicent Marqués fa molts anys. Celia Amorós fou l'única dona que es posà a cantar en aquell brau moment pròxim a l'àngelus a plens pulmons. Ja ho sabien els amics dels seus pares, que solien comentar en el cercle agrari, o siga, la reial societat valenciana d'agricultura i esports, la dissort del notari Amorós, a qui “li havia eixit una filla d'aquestes que llegeixen Nietzsche”. Diverses línies de record s'uneixen en aquest. Aquest record no és meu, sinó que m'ha estat transferit. No el vaig poder veure, però confie en la font que me'l va proporcionar. No és anecdòtic, encara que no sembla formar part de les memòries compartides, de les que s'han portat en comú, les externalitzades... En resum, què és? És un “record en temptativa”. Si troba lligam en una ortoversió, es convertirà en una petita dada, una de la marxa i el pas de la democràcia entre l'estudiantat de la universitat franquista.

Que l'alumnat cante als claustres no ha de ser cosa inhabitual. Però això té quelcom de significatiu: aquella gent jove cantava aires regionals no per refrescar-se la veu, sinó per un motiu públic. Aquell any de 1962 i en aquella primavera se succeïen les vagues mineres d'Astúries. Alguna cosa es movia en l'ambient estudiantil. Va haver-hi un conat d'assemblea, que ni tan sols tenia llavors aquest nom. La gent “es mobilitzava”, tal com s'acostumava després a dir-ne. Allà mateix, sota

la representació de Vicent Ferrer, aquella reunió informal d'estudiants intentava la solidaritat, en aquest cas canora, amb els alçaments miners, o siga, s'hi solidaritzava amb els mitjans de què bonament disposava. És una petita dada per a saber que la universitat espanyola començava a canviar després de llargs anys de folgat i inflat silenci. Vint anys es va demorar la universitat espanyola a mostrar, si es pot dir així, el seu desgrat amb el règim. I s'entén, perquè de motius per tan llarg callament no en van faltar.

Fa alguns anys, pocs, la Universidad Complutense va donar a conèixer els papers de la seua infausta repressió, i també les delacions. Els documents que s'exhibiren a la seu del carrer Noviciado eren esfereïdors: una purga sistemàtica entre els docents basada en motius de tant de pes com "no assistir regularmente a la santa misa" o "bromear sobre las prácticas cristianas" d'algun dels delators, les signatures dels quals figuren en els atestats. Docents de prestigi foren separats de les aules i substituïts. Els vencedors les van ocupar amb la bona consciència de qui neteja un espai propi per continuar habitant-lo amb comoditat. També la Universidad de Zaragoza dedicà una interessant exposició a allò que passà a les seues aules després de la Guerra Civil. Les fotografies de l'expurgació i la crema pública de llibres per part d'estudiants vestits amb corretjam, són esgarrifofes. I a València, "Rector Peset" ha de ser més que el molt digne nom d'un col·legi major. Perquè alguns rectors, proclius a la legalitat republicana, van ser afusellats, sense importar la vàlua que tenien ni les seues bones raons. Almenys els rectors d'Oviedo,

Granada i València ho van ser.

Anomene “memòria externalitzada” la que posseïm en comú, que és gran i varia de tant de tant. Quan aquella joventut prorrompia en cants, vint anys després, res d’aquesta violència es recordava. Durava el silenci. No hi havia doncs memòria. Perquè això, la memòria que hi ha entre tots, l’externalitzada i medidora, pertanyia als vencedors. En aquesta memòria, la violència havia desaparegut: només s’havia “posat ordre”. Ordre molt necessari en una situació inadmissible. Un ordre amb vocació de permanència. Contra aquest ordre cantaven aquells joves en 1962. Cada un d’ells potser ho recordarà, ara que ja tenen els cabells blancs, però el més significatiu és si aquest record seu ha passat a la memòria comuna. Per si de cas el porte, aquest record prestat i en temptativa, perquè m’assalta cada vegada que veig aquests claustres.

La memòria de les petites coses a vegades a les grans. Sense canviar d’universitat, canviem d’escenari: ara és... deu anys més tard. Quan jo em plante a l’Estació del Nord, la Universitat Literària ja no ocupa només aquest bell edifici de La Nau, sinó que s’ha estès i multiplicat. Moltes de les seues facultats es troben a “València al mar”. Les noves instal·lacions són funcionals i tenen uns dissenys innovadors. La meua facultat té a l’entrada, per exemple, un petit pont sobre un estany igualment petit on apunten plantes lacustres. El primer dia m’hi ature a esbrinar si a la fi apuntarà o eixirà algun nenúfar. Fins que ve un xic més perspicaç i m’ho explica: “Aquesta mena de passadís pont és perquè no ens puguem escapar

si vénen els grisos”. Els grisos era el nom donat a la policia uniformada i no se’ns hauria acudit mai canviar-li’l. Sabíem perfectament què volia dir. Caram! Els dissenys de les nostres facultats, vaig descobrir aquell matí, són més funcionals i tot del que estava disposada a suposar. És clar que, si bé llavors no en sabia res dels cants de La Nau de feia temps, l’assumpte havia prosseguit adequadament. En els anys setanta, els edificis preveuen la rebel·lia de la gent que els ocupa.

I allà mateix, quan hi entre, comprove que la rebel·lia lluu, espurneja, reverbera... Perquè puc fàcilment constatar que la capella s’utilitza per a fer classes de lògica i que a l’ample vestíbul del segon pis llueix una silueta o dibuix de grafit que pretén ser una caricatura de Karl Marx. De les seues barbes serrades n’ix un entrepà on diu “sóc un home simpàtic”. Aquesta fou la rebuda que em donà la meua facultat... I jo hauria de deixar caure en l’oblit aquests petits detalls? No ho crec. No crec que pertanyen a l’oblidable. No són records pròpiament meus i intransferibles. Pertanyen a una època. Són la matèria que anomenem “la petita història de les grans coses”.

Una cultura completa, potser quasi desmemoriada, s’anava gellant dins d’aquell món. Aquests eren els temps. Temps, gose afirmar, molt filosòfics. Atès que se’ns amagava o se’ns negava la raó de les coses immediates, tendíem a traspasar la immediatesa per satisfer la intel·ligència. A la gent que ens dediquem a filosofar, a més de donar-nos una mica de cautela, ens solen situar en certes torres d’ivori, més a

prop del cel que de terra. Però ja aquell Rafael “pel qual la natura, mare de totes les coses, temé de ser vençuda”, aquell dic, dibuixà la filosofia en el seu tot i parts, disputant com de costum, però en la seua disputa més recurrent i antiga amb un Plató que allà apunta cap amunt i un Aristòtil que tossudament assenyala el terra. La filosofia és àgil i curiosa, i els seus dos mil·lennis i mig d’edat no li han llevat les ganes de llançar-se a gràcils salts ni d’esforçar-se a caminar totes les sendes pensables, malgrat que no existisquen. La filosofia és la part més refinada i menys astuta de la curiositat. És pensament, l’energia més subtil i necessària de totes les que existeixen, però, per ser pensament, és sobretot temps.

La que s’impartia a València, *fama erat*, seguia el ritme del temps capdavanter. Els mètodes l’acompanyaven. Les assignatures es triaven. A les aules debatíem a qualsevol oportunitat. Tot corria veloç.

I el breu temps que tinc m’imposa un altre record que us he de relatar. Per si no és evident la meua inclinació per Montaigne, immediatament ho confesse: mai no em canse de donar gràcies per aquest Geni. Perquè va passar que.. En l’època en què jo cursava el primer d’especialitat en aquella facultat tan ben plantada de Blasco Ibáñez, vaig tenir per docent el catedràtic de filosofia Montero Moliner. Era persona pulcríssima, de tracte una mica distant però exquisit. Tenia galtes rosades i airosos cabells blancs. Ens impartia les classes benèvolament, sense alçar-se mai de la cadira en aquella alta tarima. Un bon dia de primavera entrada va tocar a Montaigne. O potser li tocava eixir a escena, a l’escèptic francès,

mentre el professor explicava Kant, que era el seu favorit. El cas és que, com aquell qui res, i sense esperar resposta, Montero va preguntar a l'aula mentre fixava els ulls al sostre: “Perquè... potser algú de vostès ha llegit l'Apologia de Ramon Sibiuda, un compatriota insigne, escrita per Montaigne?” Silenci absolut. Se sent algú que s'escura la gola i alça la mà. El nostre catedràtic abaixa els ulls i recorre les files per veure d'on ha eixit el soroll. Hi ha una xica que no arriba amb prou feines als cinquanta quilos amb la mà mitjanament alçada. Sí, confesse que era jo. Se li dibuixa una expressió atònita. “Senyoreta... ha llegit vostè l'Apologia de Ramon Sibiuda?” “Sí”, responc jo, ja amb un punt de desafiament. El senyor Montero s'alça, camina cap a la vora de la tarima i es doblega per la meitat en una espècie de reverència. “Senyoreta... M'incline davant de vostè”. S'asseu, però, potser semblant-li escàs el gest, repeteix l'operació. Es torna a alçar, recupera la vora de la tarima i de nou es doblega per la meitat doblant la reverència. I repeteix: “M'incline una altra vegada davant de vostè, senyoreta”.

A quin tram de la petita història de les grans coses pertany aquesta anècdota? O millor, què és pròpiament una anècdota? És, com l'anterior, simplement, un succeït al qual no es concedeix importància. Les anècdotes són intransitives. Però a vegades les anècdotes, i en van dues, creixen, es desenvolupen, es fan grans com si diguérem. Poden fins i tot convertir-se en epítoms. Potser no és el cas d'aquesta. Però si hi pensem... Vegem... És versemblant que una cosa així pugui passar a hores d'ara? Alguna cosa em bull al magí que em diu que no. I si passara... Acabaria el senyor Montero a l'oficina de la defensoria estudiantil? Fa ben poc que jo mateixa

vaig començar a estranyar-me d'aquesta petita història. Vull significar que, quan em va succeir, d'això fa ben bé quaranta anys, no és que em semblara normal, però tampoc m'ho vaig prendre malament. Eren aquestes coses que feien els catedràtics reverends i que servien per a augmentar el seu anecdotari. Era part de la imatge corporativa, per dir-ho així. Endemés, Montero Moliner ens havia permès refugiar-nos en un armari del seu despatx el dia que els fatxes vingueren a la facultat amb l'estupenda intenció de baldar-nos a colps, per rogets. No hi havia per on escapar. Un coix de tots dos peus, com tèrbol Hefest, que els guiava, guardava el pont ja esmentat que transformava l'edifici en una ratera. Trobe que fou una de les meues mitges hores més dolentes, la que vaig passar en aquell armari. Ara bé, en aquest i altres casos semblants cal aplicar el pensament d'un conegut mestre de moral contemporani, el gat Garfield, el qual, assaltat per un parell de gossos i penjant d'un arbre tota la nit, pensa: "algun dia me'n recordaré, d'això... i riuré".

La bonhomia de don Fernando estava fora de sospita. Tanmateix... pensen amb el cor net i clar... Això de les successives reverències... Ho hauria fet a un xic? Així és el feminisme, fill no esperat de la Il·lustració i parent pròxim de la filosofia de la sospita. Moltes vegades ens passa el que assenyala precisament Virginia Wolf: que apressades les ments a contemplar l'obstacle, no es poden posar en l'estat incandescent en què la genialitat es depura i albira. Hi ha tantes coses a pensar, a més.

Sembla a vegades el nostre món com un arbre jove i dreçat que

moltes tempestats agiten. En què pot una filosofia de la sospita contribuir perquè perdure? El nostre saber superior ha patit canvis, discontinuïtats i relleus. Un notable pensador, que ací molt estudiàvem, Kuhn, en va dir, d'aquest esdevenir, "l'estructura de les revolucions científiques". No oblidem mai que la nostra elit intel·lectual d'avui és el resultat del relleu de les antigues elits clericals. Aquest relleu es gestà en la baixa edat mitjana, fonamentà la seua legitimitat en el Barroc i per fi produí el *sorpasso* en l'època il·lustrada. Durant tot aquest llarg període de temps, el talent femení va existir, sens dubte, però fou entès com una excepció, aquella que confirmava la regla. Amb les dones s'aplicava encara el precepte agustiní: res necessiten aprendre; res els siga ensenyat.

La primera onada del feminisme, la polèmica feminista il·lustrada, va coincidir en el temps i en els conceptes d'ús culte amb el moment en què aquesta nova elit prengué l'avantatge. Acabada la *Querelli des Anciens et des Modernes*, aquietada Europa per la fecunda Pau de Westfàlia, adobada per la filosofia barroca, la modernitat començà un pas ferm. El Segle de les Llums va convertir en programa el que es mantenia encara, en el Pensament Barroc, en els mers llimbs especulatius. De fet, amb la polèmica sobre l'educació de les dames, començà a desenvolupar-se la tradició de pensament que anomenem feminisme. Significativament, és aquest, *L'educació de les dames*, el títol d'un dels seus llibres fundadors, el segon de Poulain de la Barre. Llibre que la meua professora Neus Campillo coneix com ningú.

En el tema de l'educació femenina, la seua utilitat i els seus usos, es ventilà part de l'agenda teòrica de la primera onada del feminisme. La gran polèmica il·lustrada aconseguí passar a debat temes que o en el pensament o en els costums es donaven per fets inamovibles i per tant irrefutables. Dotà de terminologia política l'obligada submissió femenina i abolí o posà en dubte alguns usos del passat que entengué com a abusos. Quan Wollstonecraft va respondre amb la seua *Vindicació* a l'*Emili* de Rousseau, la polèmica havia recorregut ja un gran tret. Ella mateixa s'havia ocupat prèviament d'escriure un llibre, dels quals abundaven, sobre la millor manera d'educar les joves. Hi escriu: “Sovint cal recórrer a la raó perquè òmpliga els buits de la vida, però són massa les dones la raó de les quals es manté latent”. La “no culpable minoria d'edat”.

El dret de les dones a adquirir una educació formal, és a dir, uns coneixements contrastats i avalats, fou el dret exigít més sovint per les primeres i els primers feministes. Apuntava també ja en el XVIII la dinàmica de les excepcions: algunes grans dames, com Mme. de Chatelet –a qui ha estudiat en aquesta universitat Isabel Morant, per exemple–, es dedicaven a les ciències; altres a les arts, com ara Mme. Vigée-Lebrun; alguna altra entrà a formar part de les reials acadèmies. Aquestes eren en origen fundacions reials o amb l'empara règia, amb un prestigi que les situava per damunt de les institucions heretades d'alta educació, rebaixat com el tenien el seu crèdit algunes universitats per la presència encara en aquestes d'elements escolàstics. Les reials acadèmies van ser una aposta dels dèspotès il·lustrats per la renovació del saber. Per això abans que

alumnes hi hagué acadèmiques.

Perquè la qüestió era: calia reconèixer per a totes les dones afectades (poble pla exclòs, doncs), la mateixa capacitat, dret i ambició que per a aquelles que es consideraven realment excepcionals?

Ens falta encara una mica de recerca per a conèixer el nom, el lloc i la data exacta en què la primera dona va ser autoritzada a acudir a les aules universitàries. Potser a Espanya va ser Arenal. De moment se suposa que això ocorregué a Europa, en alguna universitat d'Alemanya i pels volts de la guerra francoprussiana. Si hi hagué incursions anteriors, il·legals, no en tenim cap notícia. Des que el saber es transmet en aquestes aules i institucions, les dones en van ser excloses. Al llarg de l'últim terç del segle XIX algunes universitats començaren a autoritzar dones especialíssimes a assistir a un cert tipus d'estudis. Les condicions eren dures de complir: ocupar un lloc separat, no intervenir de cap manera, renunciar als exàmens i als títols corresponents. Es mantingué gairebé sense canvis durant mig segle. A Espanya és tingut per bo que Concepción Arenal seguí d'aquesta manera els estudis de dret i s'afegeix que, si de cas, li aconsellaren vestir-se d'home. Si això és cert, la prohibició del saber hauria arribat al nostre país a ser més forta que el generalitzat tabú –invariant antropològica en veritat– que ordena que els sexes es distingisquen.

Fa cinc anys, en 2011, es va complir el segle de l'accés corrent a la universitat de les dones espanyoles. Després de cent anys, les xifres actuals són esbalaïdores. El seixanta per cent, llarg, de l'alumnat universitari són

dones, repartides en totes les llicenciatures i especialitats. I una xifra semblant es maneja a tots els països del nostre entorn. Aquell any de 1911, les universitàries que acudiren a les aules de la Complutense no havien hagut de realitzar la peregrinació de permisos a què les dones estaven obligades. Cada rector havia d'aprovar el seu ingrés i per això cada un dels seus professors ho havia de fer també separatament. Aquell any ja era clar que havien vingut per quedar-se. Continuaren ocupant, això sí, un lloc separat a l'aula. I un d'aquests primers dies van ser rebudes a pedrades per un grup de companys. En defensa seua va eixir sobre el terreny un espontani; en la premsa ho va fer Rosario de Acuña amb el conegut article "La jarca universitaria", on deixa clar el sobreentès que ha permès aquesta barbaritat, la sinistra misogínia ambient: "¿A quién se le ocurre ir a estudiar a la universidad? ¡Dios nos libre de las mujeres letradas! ¿A dónde iríamos a parar? ¡Tan bien como vamos con el machito! ¿Es acaso persona, una mujer?". Acuña, que no havia pogut realitzar estudis universitaris, i era així i tot una intel·lectual progressista reconeguda, afegeix la seua voluntat: "Hay que engendrar la pareja humana de tal modo que vuelva a prevalecer el símbolo del olmo y de la vid, que tal debe ser el hombre y la mujer; los dos subiendo al infinito de la inteligencia, del sentimiento, de la sabiduría, del trabajo, de la gloria, de la inmortalidad" mentre envia els apedregadors "ilustrísima falange de machos españoles" a fer el mico ballant en un cadafal amb tapall. Gent que fa coses semblants no pot aspirar a ser l'elit d'un país. Potser no serà sobrer conèixer que aquest article li va valdre... el desterrament.

Eren però temps sufragistes. Quan el canvi d'època sobrevingué i la Revolució Francesa il·luminà un món nou, foren, per contra, les codificacions que solem anomenar napoleòniques, les que consagraren en el dret civil i el penal l'exclusió de les dones de la ciutadania, com també el nou temps les deixà fora de l'educació formal. Per això pogué escriure Pardo Bazán a la fi del XIX que la bretxa existent entre els sexes s'havia fet més gran en comptes de tancar-se durant el segle del progrés. El nou estat que promovia la unificació legislativa i normalitzava tant els trams educatius, com els accessos i els títols, exclougué totes les dones, sense excepció, dels drets civils, dels polítics i de l'accés al sistema educatiu. Les excepcions ja no van ser avalades pel nou ordre i hagueren de conrear-se en el si de l'autodidaxi.

La segona onada del feminisme, el moviment sufragista, començà la dinàmica de retroalimentació entre drets educatius i vot. *Sufragisme* fou, en la dècada dels felços vint, el terme popular pel qual es va conèixer la segona onada del feminisme, la que abraça des del Manifest de Seneca en 1848 fins a la fi de la Gran Guerra (i les seues múltiples conseqüències, legals, polítiques, educatives, culturals i estètiques). Abraça uns vuitanta anys d'agitació, associacions, lligues, programes, debats i manifestacions que se succeeixen amb més o menys intensitat a tots els països occidentals, especialment en aquells que són formalment democràcies representatives. Els dos objectius que presideixen la lluita sufragista són el vot i l'educació. El dret al sufragi, que finalment donarà nom al moviment, va ser una vindicació relativament poc assumida

pel mateix moviment als inicis. Cal recordar que fou l'únic punt del Manifest de Seneca que s'aprovà per majoria i no per unanimitat. La primera petició formal es presentà a la Gran Bretanya, als comuns, i amb un avalador excepcional, J. Stuart Mill en 1867. En veritat, i als inicis, l'interès d'aquesta segona onada feminista estigué més centrat en els drets civils i educatius. La diverses lligues femenines i les lligues del sufragi es nodriren en bona part de dones en trànsit de professionalització que feien valdre les seues victòries, escasses encara, en l'obtenció de títols mitjans per fonamentar el seu dret a la ciutadania plena. La situació, quan al final del XIX el complet sufragi masculí es féu norma, es tornà més i més explosiva. Les i els sufragistes van argumentar sobre un punt evident: el complet sufragi masculí permetia el dret de vot a qualsevol home, incloent-hi il·letrats, dements, analfabets, insans i viciosos, i a cap dona, incloent-hi honestes mares de família, mestres, infermeres, universitàries i fins doctores, que alguna ho havia aconseguit.

Obtenir títols conformes fou una lluita prèvia a la qual van seguir les dificultats per la col·legiació. Això és, reconeguts els estudis cursats, els títols no donaven pas a l'exercici professional, com normalment passava amb els homes, sinó que aquest continuava vedat per instàncies diverses. Si al començament del segle XX trobem un nombre relativament rellevant de dones dedicades a les tasques de recerca, això era més aviat obligat que no vocacional: realitzar recerca no exigia aleshores les inversions en grans equips a què estem acostumats i es podia fer relativament en soledat. Moltes de les primeres llicenciades i doctores no tingueren

altra possibilitat que portar el seu treball a la recerca perquè els exercicis professionals corrents els estaven vedats.

En la segona dècada del segle XX, bastants universitats continuaven encara sense expedir títols quan l'estudiant era dona, en alguna tenien prohibida l'entrada a les biblioteques i la major part dels exercicis professionals de les dones titulades s'havien de mantenir en l'esfera privada. El sufragisme concità tots els diversos fronts cap a la demanda articulada del vot. Les seues manifestacions ens sorprenen encara hui: són processons civils ordenades en què ocupen un lloc destacat les universitàries amb les togues i els birrets, en llargues files, portant a vegades a les mans els títols que no les habiliten ni per votar ni per exercir. Elles eren, empíricament, la demostració palmària de l'abús masculí de poder. Per al feminisme sufragista ho va ser tot no l'educació, sinó el reconeixement dels drets educatius. Entengueren perfectament com estaven vinculades democràcia i meritocràcia, i que, per tant, les posicions assolides s'havien d'usar per aconseguir metes ulteriors. Per fi, gràcies a la lluita feminista-sufragista, que s'obstinà en el saber com el veritable fonament de la llibertat i la igualtat, aquesta primera agenda anà aconseguint-se país per país, estat per estat. De primer l'accés a les aules, després els títols, més tard les col·legiacions i finalment l'exercici de les professions. Diguem-ho: l'exclusió ha acabat; dinàmica de l'excepció s'encamina també al passat. "Vint vegades renaixerà en nosaltres l'esperança després d'haver-la perduda altres tantes vegades", escrivia Mme. de Staël. Prenguem aire, però no repòs. La vida dels nostres drets

sembla que va bé.

Emperò... Que difícil que és la relació de les dones amb el saber, fins en aquests temps nostres! Guanyada i tot la llibertat de seure a les aules a títol de corrents, derogat i tot l'autodidaxi que va ser la sort preferent del talent femení durant èpoques senceres de sabers protocol·litzats, convida a pensar quant d'estigma pesa encara sobre la gosadia de saber. El feminisme és una de les filosofies polítiques il·lustrades que més ha contribuït a canviar la sencera faç del món que habitem. Ho ha fet durant els tres últims segles. Però li queda molt per caminar. A penes ara comencem a entreveure el teixit en què s'assenta la subjecció femenina. Gràcies al treball i a les lluites feministes gaudim d'una igualtat per decret, cutània, que no ha penetrat encara en el moll on els prejudicis es reproduïxen. I això a Occident, la manifesta peculiaritat del qual enfront de totes les seues formes civilitzadores coetànies és el manteniment dels drets inalienables individuals de les dones. Això en les nostres societats "rars", *weird*, com les ha anomenades Diamond.

Deia que el feminisme, aquest fill no volgut de la Il·lustració, és practicant de la filosofia de la sospita i pensament obligat a observar l'obstacle. De tot això cal fer memòria. També cal situar aquests fets i entendre'n l'ordre de pertinència. La memòria externalitzada és el que en diem cultura. És la suma del conjunt complet d'habilitats i registres que ens permeten la interacció dins del nostre grup. Com la cultura, no és un conjunt tancat o ossificat, admet incorporacions a la memòria

comuna d'elements nous, molts més com més oberta siga. Per aquest procediment, la memòria individual es torna transferible. I, de la mateixa manera, la memòria posada en comú és acceptada i compartida pel grup de referència. Diverses memòries, que arriben de molt diferents aferències, són, per dir-ho així, inoculades en un subjecte. Cada individu s'ha de transformar en un ser memoriós. Això demana temps i també disciplina. Llargs anys. Els del nostre aprenentatge formal. És molt el temps en què memoritzem. La memòria d'allò que podem anomenar símbols o món simbòlic és la més complexa. I a aquesta pertany la memòria comuna del que és rellevant. Una altra característica de la memòria, que ve ara al cas, és que cursa en bona connivència amb el poder, o més ben dit, que és poder. Els qui tenen poder tenen memòria; és part del poder. La memòria és, al seu torn, el rastre que el poder deixa per allà on ha passat. La gent ben situada i fins i tot d'upa posseeix abundants memòries; a vegades aquesta mateixa gent, que anomenaré ara amb menys confiança, les aristocràcies, guarda la seua memòria en lligalls, arxius i cerimònies, tant si es tracta de famílies, institucions, clergats o corporacions. La memòria s'escenifica i aquesta capacitat parla del poder de qui ho fa. Notablement, quan s'investiguen les branques col·laterals i decaigudes de les grans famílies, per exemple, s'observa que, en decaure, els subjectes han perdut la memòria de l'origen. No en saben ja res. No recorden res, malgrat que la seua separació del tronc principal siga només de tres generacions. No els pagava la pena recordar.

La longitud de la genealogia d'un individu, un grup o una corporació té directament a veure amb la seua importància. Les estirps no

obliden. Més aviat endrecen a conveniència el seu passat, l'acomoden a la respectabilitat. Podem saber que una gran fortuna aristocràtica vingué de la tracta, però difícilment li agradarà a l'hereu que li recordem el seu besavi negrer. Preferirà que el considerem “un gran home”, “un col·leccionista” o una persona amb marcades creences espirituals, que de tot hi ha. Les memòries se solen embellir per mica que les deixem de les mans. La memòria no és natural, i la col·lectiva és producte d'una imposició o d'un pacte. Escenifica l'un o l'altra. Furtar la memòria, prohibir-la, és part de la contesa. Si la volem donar per acabada, necessàriament hem de fer ajustos en el que s'ha de conservar com a memòria comuna. Jo he decidit avui fer memòria.

Que cadascú reflexione, que per edat algunes podem, en la llarga marxa que la portà fins ací, que les més joves recorden que altres els han guanyat els seus drets “naturals” a tenir ambició i expectatives. Que tots fem honor i ens alegrem d'aquesta novetat fonamental per a la vida justa: la nostra llibertat. Perquè la tenim, el talent ja no està prohibit. Només ara demanaria als qui governen el saber, almenys en aquest grau d'aquest, que ajuden a posar fi a les barreres invisibles.

Jo senyores i senyors, ho havia ocultat amb cura, però havia vingut a parlar de l'Esperit Absolut. De memòria, veritat i llibertat. En pujar a aquesta estrada no ho he fet sola, sinó acompanyada de moltes que em van precedir i m'obriren el camí. L'he pujada amb la memòria d'Arenal, de Clara Campoamor, amb l'alè de les meues mestres amigues, Amorós

i Camps, que m'ensenyaren i m'asseguraren, i en la companyia també invisible de totes les que s'aferraren a la seua intel·ligència per resistir-se als mil lligams del costum. M'honre hui de trepitjar aquest lloc excel·lent i m'honreu molt per damunt dels meus mereixements acollint-me. Però gustosa ho accepte perquè sé, ho percep, que en veritat és a elles i a la nostra tan jove llibertat a qui rendiu aquest reconeixement. Perquè el feminisme, al qual el nostre temps dóna carta de naturalesa, és el nostre principal aval en el dur debat dels valors que recorre el temps present. Només la llibertat i el talent poden ser d'ajuda per a desxifrar uns temps en què es necessita cada vegada més llum.